

Office of the Prime Minister
Press Release

10 May 2020

MEDIA RELEASE

Prime Minister Hon Henry Puna – Address to the Nation

Kia Orana E aka mataora tikai toku i te aroa atu kia kotou i teia atianga mataora e te takake. Kua kite tatou e ea teia ra....Te Ra No te au Metua Vaine. No reira Happy Mother's Day ki te au metua vaine pouroa o te Basileia. Te irinaki nei e kua akono meitaki, ma te akangateitei tau a Papa ma, e Pepe ma ia kotou i teia ra. Ko kotou te ivi mokotua o to tatou basileia.

Te akamaara katoa nei ma te akangateitei ia ratou te au Metua Vaine tei moe atu i te moeanga roa. Noatu e kua takake ratou mei toku metua vaine rai, kare roa ra e ngaro to tatou inangaro e te maaraa ia ratou i te au ra o to tatou ora'anga, me tae tikai ki teia au tuatau mei teia te tu.

Te katanga nei te Peroveta Solomona, Maseli 1:8-9. 'E akarongo mai e taku tamaiti ki te apii a to Metua Tane, e auraka e akaruke i te apiianga a to metua vaine ra; E riro oki te reira ei pare manea ki runga i to upoko ra, e ei ei auro ki runga i to kaki na'.

Mei ta te Bibilia e tuatua nei, te ei nei rai tatou i te au apiianga a to tatou au metua vaine ki to tatou au pukuatu, i te au ra katoa o to tatou nei oraanga. Ko to tatou au metua vaine oki te tutu manea o te akaatinga anga, te inangaro, te aroa, te akakoromaki. Te rave nei ratou i te au mea pouroa no te akono ia tatou, inara te akapuapinga kore nei tatou i taua au maroiroi no ratou i tetai au taime. Ko ratou te tango o to tatou au ngutuare, e ko ratou katoa te Ariki vaine o to tatou au ngutuare. No reira e mea tau rai kia akameitaki ma te akangateitei tatou pouroa i to tatou au Mama, to konei e to va'o mai i to tatou akau, ma te karanga atu kia ratou e Kia Orana e Kia Manuia i to kotou ra e te au Mama pouroa. Happy Mothers Day!!

Te turou au nei te ipukarea ia kotou o te au Mama, ma te katoatoa tei oki ou mai ki to tatou ipukarea i teia Varaire i topa ake nei. E a'atianga mataora tikai te reira, i te aravei akaou anga tatou tetai ki tetai noatu e kare mei ta tatou i matau ana. Noatu ra te reira, maanaana tikai e te pumaana te araveianga, mei ko i te airport e tae ua atu ki te Otera Edgewater. Kia akameitakiia te mana katoatoa e kua tae ora mai te tere mua. Tei ia ratou to tatou manakonako anga turuturu ma te akamaroiroi ia ratou i to ratou nooanga ki roto i te Otera e rua ebedoma.

Te pati akaaka nei au ki te katoatoa, kia kauraro tatou ia ratou ka rave i te angaanga akono i to tatou tei oki ou mai, ia ratou ka puakapa ki roto i to ratou au pia moe i roto i te Otera. Me ka tika ia tatou, kia akono ma te kauraro i te au akanoonooanga tei akanoo ia no te paruru ia ratou, e ma tatou katoa, auraka kia tu ia e teia maki kino. Kia kore roa teia maki e kitea mai ki o tatou nei.

Tei roto te rua o te pupu ka oki mai i te Otera Holiday Inn i Mangere e ka tae mai ratou ki Rarotonga nei a teia Varaire ki mua. Kua tomo katoa atu te toru o te pupu toetoe i teia Varaire i topa ake nei, eka oki mai ratou ki Rarotonga nei a tera atu Varaire, ra 22 o May. Ka pou katoa ratou i reira ka tiâ€™ aka ia mei Nu Tireni mai i te ra 5 o June.

Me oti i reira teia ti'aka anga i to tatou e oki mai nei mei Nu Tireni mai, ka anga i reira tatou ki te akatu'era anga i to tatou au kotinga basileia ki teianei ao. Kia tau ra te tuatau...auraka kia tomo mai teia maki ki o tatou nei. Mei te au basileia e manganui o teianei ao, te kite nei tatou i te takinokino ta teia maki i apai mai ki te tuanga kimi puapinga o te au basileia katoa, ma te manamanata tana i akairi mai ki runga i te au iti tangata katoatoa o teianei ao.

Kua rave maroiroi ma te tu katau te Ministry of Finance and Economic Management i te tuanga mua o te parani tauturu a te Kavamani, e te parani nei ratou i te rua o te taka'iangā, te ka akamata kare e roa atu.

Kua akari mai teia maki i te manako e kia akapararauare ia te tango kimi puapinga o to tatou basileia, e auraka kia irinaki pu â~ua ki te angaanga turoto. Ko tetai tuanga puapinga rai ra oki teia te ka rauka i te akaoraora viviki akaou i te tango kimi puapinga o to tatou basileia. Te vai nei ra tetai au takainga puapinga te ka tau ia tatou kia rave, no te akate'ate'amamao i to tatou basileia, no te akatu'era akaou anga ia tatou ki teianei ao.

Te mea mua, ka akarakara matatio tatou i te ka tupu ki Nu Tireni, e ea'a te ka tupu ki reira i teia au ebedoma ki mua. Mei Nu Tireni mai oki te ma'ata anga o te au taeake e turoto mai nei i to tatou ipukarea...e 67 patene. E mea tau rai e kia anga to tatou mata ki Nu Tireni na mua. No te kino o teia maki i te au enua mama'ata mei ia Eurpe e Marike, ka roa rai te tuatau e tau ei e kia akara atu tatou kia ratou.

Te rua, ka kauraro ua atu rai tatou i te akateretere anga a TMO no runga i te au akano'ono'o anga tau i te paruru ia tatou. Te tauta katoa nei TMO i te akameitaki atu i te turanga rapakau maki i runga i to tatou are maki, e kua rauka mai ia ratou tetai mea ou no te vairakau ma te akono atu ia ratou te ka maki ia e teia maki kino, ma tetai ua atu au maki kino ke atu.

Te toru, e room ou tetai i runga i te are maki te ka tau no te akatakake atu i tetati te ka tu ia e te maki piri. Te angaanga kapiti katoa nei TMO e te au akatere moni kia rauka mai tetai machine oxygen e te CT scan. E nga machine puapinga teia te ka inangaro ia me tae mai ake teia maki kino ki o tatou nei.

Kapiti ki reira, kua oronga mai te WHO i tetai au machine, te ka rauka ia tatou i te kite me kua tu ia tetai tangata i teia maki nei. Ka rauka ia tatou i te rave i teia ki konei ma te kore e tuku ki NZ.

Inangaro katoa au i te oronga i ta tatou akameitakianga ki te Kavamani Australia tei oronga mai rai i tetai au machine mei ta te WHO rai. Ko te tuatau teia e kitea mai nei te puapinga o to tatou priianga taeake ki te au basileia o teianei ao. Meitaki maata Australia.

Ko te toru, ka anoano ia tataou kia akamata i te parani no te market anga i to tatou ipukarea ki Nu Tireni tikai. Ka akamata teia angaanga na roto rai i te Turoto Kuki Airani, me tuku mai TMO i te tuatua akapapu e kua tau te tuatau, no te akatu'era akaou i to tatou au ngutupa basileia ki teianei ao, ma te kore e matakū i teia maki virus nei. Ka pati au kia tatou kia rava te akakoromaki i teia tuatau pakari, iatou e kimi ravenga nei no te akono ia ratou tei puta'ua e tei ngere i to tatou basileia.

Ei ta'openga i taku aka'araveianga i teia atianga, te aroa nei au i to tatou i te au pa enua i tai mai, ma te pati kia kotou kia akarongo meitaki mai i teia au tuatua ka tuku ia atu kia kotou.

Ka anoano ia tatou kia kauraro mai ki te au tuatua ka tuku ia atu mei ko mai i te TMO. Ei akaraanga, kare e akaueanga ture i tuku ia atu ana no te arairai i te aereanga o to tatou iti tangata, e ma te tapu ia ratou ki roto i to ratou au ngutuare no tetai ua atu tuatau. No tatou katoatoa teia akatereanga, kare e tau me ka aere ke atu tetai enua i tona uaorai manako. Ka anoano ia tatou kia akngateitei i te au tika'anga o to tatou iti tangata tei akatinamou ia i raro ake i ta tatou papa ture metua.

Te rua, kare e arairai akaou e vai nei no te teretere anga mei tetai enua ki tetai enua. Me e tumu tau tetai e kia akapera ia, ka akakite atu rai TMO.

Te mea openga, te vai nei rai te maki dengue i Rarotonga nei, uatu e kua iti mai. Te kitea mai nei ra te meitaki o te angaanga a TMO e rave nei. Ka anoano ia ta tatou tauru i konei, na roto i te koreanga e teretere atu ki te pa enua me kua kite koe e dengue toou. E neti tetai ka noo ki te airport, e tai ora i mua ake ka rere ei te pairere, no te akara atu ia kotou te au patete katoatoa ka rere. Me e fever toou (38°C), mamae mata, mamae upoko, mamae uaua me kare pa'upa'u anga, ruaki me kare apikepikē, ka pati ia koe kia kore e rere na runga i te pairere. Te aiteanga me e dengue toou, oki ki te kainga, noo ki runga i te roi, ringi ia te taote.

Kia mataora tatou i teia ebedoma e tu mai nei ma te akamaroiroi i te au peu paruru tei matau ia e tatou.....tama putuputu i te rima ki te pu'a e te vai, auraka e amirimiri i to mata manea, tapiri i te va' me mare, e akatea mamao mei toou au taeake, auraka e tapiripiri roa tetai ki tetai. Akamaroiroi i te akono ia tatou e ma to tatou au taeke katoa. Te karanga nei a Iesu ki tana au pipi e kia tatou i teia tuatau nei, Teia te me a e kite ei teiane ai e e pipi kotou naku, Kia aroa kotou ia kotou uaorai.

Te Atua e aroa, Kia orana e Kia manuia